

דליה מרקס

בְּזִמּוֹ

מסעות בלוח השנה היהודי-ישראלי

על חה שבין כרחים ורחמים

מה בין ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, ובין ט"ו באב, המוכר כיום כחג האהבה, שבו היו בנות ישראל יוצאות ורוקדות בכרמים באירוע השידוכים השנתי הענק? (ראו עמ' 317–320) שניהם נחגגים באמצעו של החודש, כשהלבנה במילואה, וכל אחד מהם מייצג עולמות שונים אך משלימים: ט"ו בשבט מסמל את התחדשות הטבע ופירותיו וט"ו באב קשור בקשר הזוגי, ביצירתן של משפחות חדשות ופירות שיעמידו. אם נשרטט קו דמיוני ביניהם נראה כי הם מחלקים את השנה לשני חלקים שווים, ובחלוקה זו הם מלמדים אותנו על מטוטלת השנה שבין פירות וצמיחה לפוריות ואהבה.

הקישור בין פוריות האדמה לפוריות האדם נעשה כבר בפי קדמונינו:

אַשְׁפָּה פִּגְפוּ פְּרִיָּה בְּרִכְתֵּי בִּיָּה:
בְּנִיָּה פְּשְׁתְּלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנָה (תהלים קכח, ג).

מחבר תהלים בחר לתאר את הברכה שבחיי משפחה באמצעות דימויים של שפע חקלאי. ברוח זו מתאר שיר ציוני מוכר בנשימה אחת את השפע החקלאי ואת השפע המשפחתי: "מְלֵאוּ אֶסְמִינוּ בְּרִ וַיְקַבְּנוּ זֵיַן / בְּתֵינֵנוּ הוֹמִים מְתִינוּקוֹת וּבְהֶמְתֵּנוּ פֹרְה"⁸³. ואכן פעמים רבות אנשים משתמשים בתיאורים הלקוחים מעולם החקלאות כדי לדבר על הורות – אנחנו משקים את ילדינו, זורעים (ולא אחת – בדמעה), מסקלים אבנים העומדות בדרך, אנחנו מטפחים אותם ומקווים לראות את פירות העמל שהושקע בהם. גידול ילדים אכן דורש השקעה, אמונה ומשאבי אהבה אינסופיים, כשם שעבודת האדמה דורשת מן החקלאים תשומות לב, יד ונפש עצומות. ההורים והחקלאים, אלה ואלה ניגשים ליצירתם בחרדת קודש ובאהבה, אלה ואלה יודעים שהרבה תלוי בהם ובמעשיהם, ובה בשעה לא מעט אינו בשליטתם. אלה גם אלה אינם יודעים מה יוליד יום ואיזה פרי יישאו החלטותיהם.

כמו הגשמים, שהחקלאי זקוק להם לפרנסתו, כך גם רֵזִי הפריון אינם מסורים בידיו, וכמותם, גם הם חידתיים. הזימון של חסד הגשמים וחסד הפריון מצוי ביחד במדרש של רבי יוחנן, התולה את שניהם על אותו מחזיק מפתחות:

ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים ומפתח של חיה (=יולדת) ומפתח של תחיית המתים (בבלי תענית ב, ע"א).

בתיאורו של רבי חיים פלאג'י (1787–1868) מן העיר איזמיר את מנהגי ט"ו בשבט, מופיעים הפסוקים מתהלים המצוטטים כאן. לפי המנהג שמתאר הרב פלאג'י, לכל בני המשפחה יש תפקיד בסעודה ובברכות על הפירות:

ליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות. ונהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ עד אשר השיג ידו, וכל אחד מברך על פרי אחד. האיש מברך על החטה, אחר ברכת המזון, "חֶלֶב חֶטִים יִשְׁבְּעֶיךָ" (תהלים קמז, ד), כדי שיהיה לו מזונות בריווח.

והאשה מברכת על הגפן, כדכתיב "אַשְׁפָּה פִּגְפוּ פְּרִיָּה" (שם, קכח, ג) והבן על הזית, "בְּנִיָּה פְּשְׁתְּלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנָה" (שם) רימון ואגוז לבנותיו [...] (אולי רמז לכך שהברכה היא בתוכן פנימה). דבש ותפוח לתינוקות ע"ש הכתוב: "פֶּחֶת הַתְּפוּחַ עוֹרְרֶיךָ" (ש"ה ש"ח, ה), "דְּבַשׁ וְחֶלֶב פֶּחֶת לְשׁוֹנָה" (שם, ד, יא).⁸⁴

נדון בשניים מן המפתחות: מפתח הגשמים ומפתח הלידה. שניהם צרורים בצרור המפתחות האלוהי ויד אדם לא תשיגהו.⁸⁵ אבל בזה מסתכם הדמיון, שכן מפתח הגשמים ומפתח הלידה אינם פותחים את אותם השערים. החקלאי הטוב יודע לאיזה פרי לקוות, יש לו הערכה מהי תשואה טובה לעמלו, אולי יש לו שאלות וספקות אבל הכלל הוא פשוט – תפוקה גדולה ככל האפשר תמורת עלות נמוכה ככל האפשר. האיכר עשוי "להתאהב" בפרי עמלו אבל עיקר עניינו הוא השגת כמות, איכות ומחיר טוב.

ההורים הטובים, לעומת זאת, אינם יודעים בדיוק מהו הפרי הטוב שאליו הם מצפים, הם אינם מבקשים להקטין את ה"עלויות" הממשיות והסמליות של עבודתם. אנו מחזיקים בידינו תפוח יפה ויודעים שכמותו יש בשדה רבבות, אך האם אי-פעם נולד בעולם תינוק כעולל הרך שאנו מערסלים בזרועותינו בהשתאות וברוך, האם אי-פעם תיוולד פעוטה כמו בתנו?

כל אב וכל אם מצפים שילדיהם יהיו בריאים ומוכשרים, אהובים ושמחים ממש כשם שכל חקלאי מצפה שפירותיו יהיו רבים, עסיסיים וטובים, אבל האם יש קנה-מידה להצלחה אמיתית בגידול ילדים? בהביאנו ילד לעולם, אנו נותנים לו ככל שביכולתנו כדי לספק את מחסורו, נותנים לבת תנאים שתגדל מאושרת ובטוחה, מאפשרים להם להגשים את חלומותיהם אבל שלא כמו לחקלאים, לנו אין קריטריונים ברורים לקבוע האם היא "ילדה מוצלחת", האם היא "ילד טוב".

הדברים אמורים לא רק בעניין גידול ילדים, שכן בימינו מתערער כל קנה-מידה שהוא שהיה מקובל בעבר לקבוע לפיו מיהו גבר מוצלח ומיהי אישה מוצלחת. זכינו לחיות בעידן שבו נשים רבות אינן רק

שותפות בשוק העבודה אלא רואות בעבודתן הגשמה ומצפות למצוא בה משמעות וייעוד, ובעת שבה גברים אינם מוכנים עוד לוותר על חלקם בליווי ילדיהם הרכים בצעדים הראשונים שלהם בעולם. חלוקת התפקידים בין ההורים בטיפול בילדים ובניהול משק הבית, שבעבר הייתה ברורה, אינה נהירה לנו עוד. גם לא תמיד ברור לנו עד כמה לעודד ילדים להישגיות ועד כמה לאפשר להם מרחב לחלום, עד כמה להיענות לתשוקותיהם (וגחמזותיהם) ומתי להציב גבולות, מה המשמעות המעשית של הקריאה "חַנֵּךְ לַנְּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ" (משלי כב, ו), עד כמה לתת לילדים ללכת בדרכם וכמה ללוות ואף לכוון אותם בעולם מנוכר ומתנכר יותר ויותר.

פעמים רבות, מי שמשלמים את המחיר על הבלבול ההורי ועל המבוכה הם השתילים הרכים, הילדים. אבל דומה שהם יוצאים גם נשכרים מכך שהם רואים את הוריהם מתלבטים איתם יחד. בנוגע לדרך

כשהיו נפרדים רב נחמן ורבי יצחק זה מזה, אמר לו רב נחמן לרבי יצחק, יברך אותי אדוני. אמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה: לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועיף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר: אילן אילן, במה אברכך? אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין – הרי פירותיך מתוקין; שיהא צלך נאה – הרי צלך נאה; שתהא אמת המים עוברת תחתך – הרי אמת המים עוברת תחתך. אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך! (בבלי תענית ה, ע"ב-ו, ע"א, בתרגום לעברית).

אפשר להבין את הברכה כאיחול של רב נחמן לידידו, שכל ילדיו יהיו דומים לו ודומים זה לזה. ואולם אפשר גם להבין אותה כאיחול שכל אחד מילדיו ייתן פירות מתוקים ושכל אחד מהם יזכה להיות רווי ומאושר בדרכו.

אמר רבי אורי
 מסטרליסק: האדם דומה
 לעץ. רצונך לעמוד אצל
 עץ ולהביט בלי הרף איך
 הוא גדל וכמה כבר גדל?
 לא תראה כלום. אבל
 טפח אותו בכל זמן, חתוך
 את הפגוס, הגן עליו
 מפני המזיקים, ויגדל
 בזמנו. כך הוא האדם:
 אין צורך אלא להתגבר
 על המניעות, למען ישגה
 ויגיע לקומתו. אבל אין
 זה מן המידה לבדוק בכל
 שעה, כמה כבר נתרבה.⁸⁶

הראויה שיש לקחת, הילדים מתוודעים גם למגוון של דגמי משפחה, הורות וקרבה. בשנים האחרונות בציבוריות הישראלית אנו נוכחים בדגמים חדשים ומפתיעים לחיי משפחה, הריבוי לעתים עשוי להיות מבלבל אבל הוא גם מאפשר ומרגש מאוד.

בסוף חודש שבט אנו מציינים בישראל את יום המשפחה. ל' בשבט הוא יום פטירתה של הנרייטה סאלד (1860–1945), (ראו עמ' 145) שלא היו לה ילדים ביולוגיים משלה אבל הייתה אם לילדים רבים.

בשבט, חודש הלבנון והתחדשות הטבע, נציין את ראש השנה לאילנות ואת ראשית הולדת הטבע אחרי שנת החורף ונוכל גם להישיר מבט אל עברו השני של לוח השנה, אל ט"ו באב, ואל התקוות הקשורות בזוגיות, בהקמת משפחות ובקיומן.

